

Eduskunta

Valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaosto

valiokuntakanslian sihteeri Stiina Hyrri, stiina.hyrri@eduskunta.fi

VIITE / REFERENS

HE 109/2024 vp / Lausuntopyyntö Sivistys- ja tiedejaosto perjantai 18.10.2024 klo 09.00

ASIA / ÄRENDE

Museoviraston asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024: Teema: Taide ja kulttuuri. Vuoden 2025

talousarvioesityksen keskeiset painotukset ja kipupisteet osaltanne (OKM hallinnonala koskien)

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaosto on pyytänyt asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025, Teemana on Taide ja kulttuuri, vuoden 2025 talousarvion keskeiset painotukset ja kipupisteet.

Museovirasto esittää lausuntonaan seuraavaa.

Museoviraston talouden ja toiminnan keskeiset kipupisteet

- Kansallismuseon uudisosan rakentamiseen ja päärakennuksen peruskorjaukseen on tehty 110 M€ investointi. Laajentuvan toiminnan käynnistämiseen ei ole saatu rahoitusta. Hallituskauden suurin kulttuuri-investointi on vaarassa.
- Kansallismuseon kiinni pitäminen maksaa virastolle tulonmenetyksinä 5,1 M€. Lisäksi avaamisen viivästyminen suunnitellusta aikataulustaan merkitsee yli 250 000 euron tulonmenetystä jokaiselta kuukaudelta.
- Museovirastossa on käynnissä yt-neuvottelut. Vuoden 2025 budjetti on leikkausten ja kustannusten nousun vuoksi 3,2 M€ alijäämäinen. Säästöjen vuoksi valmistellaan useiden Suomen kansallismuseon museokohteiden sulkemista ja mittavia leikkauksia palvelutuotantoon.
- Tilakustannukset muodostavat yli puolet Museoviraston kaikista menoista. Tilakustannukset ovat nousseet voimakkaasti. Vaikutus on suuri verrattuna muihin virastoihin. Valtaosa kustannuksista on sellaisia, joihin virasto ei voi vaikuttaa. Kiinteistönhaltija-aseman palauttaminen virastolle olisi ratkaissut haasteet ja alijäämän. Selvitys keskeytettiin keväällä 2024.

- Leikkaukset ja virastosta riippumattomien kustannusten nousu vaarantavat viraston toiminnan. Tilanne on kriittinen.

Yleistä viraston taloudesta

Museoviraston talouden kokonaistilanne on heikentynyt kehysriihen päätösten ja talousarviovalmistelun yhteydessä tehtyjen ja odotettavissa olevien leikkausten johdosta (872 000 € vuodelle 2025). Lisäksi inflaatiosta ja muusta kustannusten noususta (mm. ict-kustannukset) syntynyt noin 881 000 vaje vuoden 2025 budjetissa on jo tosiasiallinen määrärahaileikkaus. Talouden vajetta lisää Kansallismuseon kiinniolosta aiheutuva tulojen menetys ja laajentuvaan toimintaan liittyvä puuttuva rahoitus ensi vuonna (1,39 M €) sekä tulevana kehysvuosina. Annetuissa kehyksissä ja uuden viraston kontekstissa vuonna 2027 Museoviraston talousarviorahoitus olisi 19,3 M euroa, joka on noin vuoden 2018 tasolla ja reaaliarvoltaan alle 14 M euroa.

Tilanne on johtanut Museovirastossa yt-neuvotteluihin, jotka ovat parhaillaan päätösvaiheessa. Neuvotteluissa on etsitty siten yhteensä 3,2 M euron edestä menovähennyksiä vuodelle 2025. Leikkaukset tulevat kohdistumaan mm. palveluiden supistamiseen ja sulkemiseen, tuotantoon tarvittavien palvelujen, aineiden tarvikkeiden ja tavaroiden ostoihin, ja niillä on laajoja henkilöstövaikutuksia koko virastoon. Lisäleikkauksia olisi tulossa seuraavina kehysvuosina noin yhdellä miljoonalla, joten tässä vaiheessa ennakoidaan jo seuraavia yhteistoimintaneuvotteluja keväälle 2025. Toistuvat yt-neuvottelut uhkaavat koko organisaation toiminta- ja uudistumiskykyä.

Kahden edellisen 2010-luvun tuottavuusohjelman jälkeen lakisääteisiin tehtäviin käytettävissä olevien henkilötyövuosien määrä on lähes puolittunut. Lisäleikkaukset toimintamenoihin eivät ole mahdollisia ilman, että viraston toiminta- ja palvelukyky vaarantuvat. Museoviraston lakisääteisiä ja valtakunnallisia tehtäviä ovat mm. kulttuuriperinnön suojelu ja säilyttäminen, dokumentointi ja tallennus, kansallisten kokoelmien hallinta ja hoito, museotoiminta ja kulttuuriperintöä koskevan tiedon jakaminen sekä koko museoalan kehittäminen. Virasto vastaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ympäristön, arkeologisen kulttuuriperinnön ja rakennusperinnön sekä kulttuuriomaisuuden suojelusta yhdessä muiden viranomaisten ja muun museolaitoksen kanssa. Museovirasto hoitaa näitä kansallisesti merkittäviä tehtäviä eurooppalaisittain katsoen jo nyt hyvin vaatimattomilla voimavaroilla.

Viranomaistoiminnalla sekä viraston tarjoamalla muulla tiedolla ja asiantuntemuksella on kiinteä vaikutus yhteiskunnan infrastruktuurin kehittämiseen, esimerkiksi alueidenkäytön suunnitteluun, kestävään korjausrakentamiseen sekä energiantuotantoon. Viranomaispalveluiden on toimittava luotettavasti, asiantuntevasti ja ilman pidempiä viiveitä, ja niiden heikentyessä hidastuu myös esim. yksityinen rakentaminen yhteiskunnassa. Talouden heikentyminen on myös jo nyt käytännössä pysäyttänyt virastossa aivan olennaisia kehittämishankkeita, mm. digitalisaatiokehittämistä, joilla toimintaa olisi voitu tehostaa koneoppimista, tekoälyä ja muuta automatisointia hyödyntämällä. Niin ikään kulttuuriperintöalan vanhimman ja tärkeimmän erikoiskirjaston kohtalo on ollut neuvottelupöydällä.

Museovirastolla on erityisen laaja tehtäväkenttä ja talouden poikkeuksellinen rakenne, jossa toimitilakustannuksilla on suhteellisen suuri osuus. Koska kyse ei

ole tavanomaisesta valtion virastosta, ovat myös toimitilasidonnaiset kiinteät kustannukset huomattavan suuria (vuokra-, turvallisuus- ja siivous- jne. kulut), ja niihin on kohdistunut myös hintojen nousua. Virasto on pitkäjänteisesti pyrkinyt sekä kasvattamaan tulojaan että löytämään toiminnastaan säästöjä, joten esimerkiksi kaikki mahdolliset toimitilassäästöt on jo tehty. Tuottavuusohjelman yhteydessä etsittiin usean miljoonan säästöjä kiinteistöhaltija-aseman palauttamisella, jota koskeva selvitys kuitenkin keskeytettiin keväällä 2024.

Vuoden 2025 aikana valmistellaan myös Sivistyshallinto 2030 -uudistushankkeen osana Museoviraston ja Suomenlinnan hoitokunnan fuusiota. TAE2025:ssä siihen ei ole mitenkään varauduttu, vaikka kahden varsin erilaisen viraston liitoksesta syntyy paljon järjestelmien ja toimintojen yhteensovittamista, työtä ja kustannuksia.

Vuoden 2025 talousarviosta puuttuvat kriittiset rahoituspäätökset Museoviraston alaisuuteen kuuluvan Suomen kansallismuseon toimintaan. Kyse on Kansallismuseon rakentamisvaiheen ja uudisosan avaamisen vaikutuksista museon talouteen. Mikäli päätös pitkään haetusta rahoituksesta edelleen siirtyy, tilanteesta seuraa sekä merkittäviä välittömiä lisäkustannuksia että pitkän aikavälin taloudellisia menetyksiä. Vaarana on, että Suomen kansallismuseon vahvasti tulovirtaan perustuva ja hyvin kasvanut talous kääntyy laskuun.

Suomen kansallismuseon toiminnan rahoitus

Museovirasto on julkisen talouden suunnitelmissaan esittänyt Suomen kansallismuseon toimintaan lisärahoitusta tilapäisenä korotuksena 1,39 M€ vuodelle 2025 ja 2,44 M€ vuodelle 2026, sekä pysyvästi 1 M € vuodesta 2027 alkaen. Lisäksi Museovirasto on täydentävässä talousarviossaan vuodelle 2025 esittänyt tarkennetun laskelman vuoden 2025 tarpeesta huomioiden hallituksen esityksen LTAE III 2024 (+0,8 M €) vaikutuksen kokonaisuuteen. Lisärahoitus tarvitaan, jotta Suomen kansallismuseo voi toimia ja tuottaa palveluita laajentuvaan Kansallismuseoon samaan aikaan, kun Kansallismuseo-kohteen tulot menetetään museon ollessa suljettu rakennushankkeiden ajan.

Kansallismuseon uudisrakennushanke on historiallisen merkittävä ja hallituskauden suurin valtiollinen kulttuurihanke, joka luo kokonaan uudentasoiset edellytykset Suomen kansallismuseon vaikuttavalle ja monipuoliselle toiminnalle ja työllistää kymmeniä luovan alan yrityksiä ja toimijoita vuosittain. Toiminnan edellyttämä rahoitus on alusta alkaen ollut osa hankekokonaisuutta, koska rakennushankkeella tavoitellut hyödyt toteutuvat vain toiminnan kautta.

Suomen kansallismuseo rahoittaa toimintansa kustannuksia merkittävästi tuloilla. Kansallismuseo-kohteen ollessa rakennus- ja peruskorjaustöistä johtuen suljettuna lokakuusta 2023 alkaen museo menettää tuloistaan laskennallisesti noin 1,7 M € vuodessa, joka on keskimäärin yli 40 % museon kohteiden kokonaistuloista. Yhteensä tulonmenetyksiä kertyy noin 5,1 M € vuosina 2023 – 2026. Tänä aikana Suomen kansallismuseon tulee sekä rakentaa uudet näyttelyt, ohjelmistot, palvelut ja infrastruktuuri, että huolehtia muista tehtävistään kansallisena museona – museo vastaa mm. yli puolen miljoonan esineen kansallisista kokoelmista sekä yleisötoiminnasta yhdeksässä muussa museokohteessa eri puolilla Suomea.

Koska Uuden Kansallisen tuotantoja ei rahoituspäätösten puuttuessa ole voitu tehokkaasti edistää, Kansallismuseon avaaminen on jo nyt siirtynyt aiottua myöhemmäksi, ja tulonmenetykset kasvavat. Tämänhetkinen arvio vuosina 2023 –

2027 kertyvästä vajeesta on jo kasvanut 1,2 M €:lla (19,7 %) suhteessa Museoviraston viime vuonna laatimaan JTS-esitykseen. Avaaminen siirtyy edelleen eteenpäin, ellei myönteisiä rahoituspäätöksiä koskien kaikkia vireillä olevia esityksiä (LTAE III 2024, TAE 2025, JTS 2026–2029) saada pikaisesti. Tulonmenetykset rakennuksen valmistumisesta, vuoden 2027 alusta alkaen ovat laskennallisesti 3,1 M € vuodessa (keskimäärin 257 000 € / kk).

Samalla menetetään luonnollisesti Kansallismuseon toiminnan tuottamat hyödyt yhteiskunnalle. Uudisosan rakentamiseen, museon peruskorjaukseen sekä tilojen edellyttämään infrastruktuuriin jo tehty yli 100 M € panostus ei ole perusteltavissa, jos uutta museokokonaisuutta, sen sisältöjä ja palveluita ei päästä avaamaan yleisöille.

Museoviraston talouden supistuminen vaarantaa myös Suomen kansallismuseon muiden kohteiden avoinnaolon ja toiminnan. Meneillään olevissa yt-neuvotteluissa on suunniteltu, että Seurasaaren ulkomuseo Helsingissä, Louhisaaren kartanolinna Askaisissa, Hvitträsk Kirkkonummella sekä Langinkosken keisarillinen kalastusmaja Kotkassa joudutaan sulkemaan vuonna 2025. Kohteiden sulkemisesta saatavat välittömät säästöt ovat pieniä, koska suljettaessa menetetään myös tuloja yhteensä noin 640 000 €. Kohteiden sulkemisesta syntyy nopeasti myös lisäkustannuksia – mm. arvokasta museoesineistöä ei voi jättää kohteisiin, joissa ei liiku henkilökuntaa. Museoviraston taloustilanteesta johtuen mainitut neljä kohdetta on kuitenkin suljettava, koska lähes koko henkilökunnan lomautukset, palvelunostojen merkittävä leikkaaminen sekä muut säästöt eivät mahdollista niiden avoinna pitoa.

Suljettavat museot ovat osa Suomen kansallismuseon valtakunnallista palvelua, ja keskeisiä vetovoimatekijöitä alueillaan. Louhisaari on ainutlaatuinen barokkilinna Suomessa, ja siellä on esillä Suomen kansallismuseon arvokkainta esineistöä. Hvitträsk on kansainvälisesti tunnettu kansallisromanttinen kokonaistaideteos, ja Langinkoski kertoo harvinaisella autenttisella tavalla Suomen asemasta keisarillisen Venäjän yhteydessä. Seurasaaren ulkomuseolla on yli sadan vuoden historia kaupunkilaisten sivistyksen ja virkistyneiden paikkana, ja se on myös erityisen suosittu kansainvälisten vierailijoiden kohde erityisesti Kansallismuseon ollessa suljettu.

Suomen kansallismuseoon laskennallisesti kohdistuva säästötavoite Museoviraston kehysvajeesta vuodelle 2025 on noin 1 M € edellä mainitun, Kansallismuseon sulkemiseen liittyvän vajeen lisäksi. Kyse on pysyvästä sopeuttamisesta. Museovirasto on saattanut opetus- ja kulttuuriministeriön tietoon arvionaan, että nyt suljettavaksi suunniteltujen neljän kohteen avoinnapitoon tarvitaan kohdennettu 1 M € rahoitus edellä mainitun, Kansallismuseon laajenevaan toimintaan liittyvän rahoituksen lisäksi.

Vuokrien indeksikorotukset

Museoviraston kulurakenne on monista muista virastoista poikkeava, sillä vuokra- ja muihin tilakustannuksiin käytettiin 2023 tilinpäätöksen mukaan lähes 50 % kaikista menoista (toimintamenomomentti ja momentti 29.80.20), ja niiden kustannukset ovat nousseet huomattavasti ja noussevat lähivuosina jopa lähelle 60 %:ia (vuokrat 2023: 26,6 M€; 2024: 30,0 M€.). Kyse on sekä Museoviraston omassa palvelukäytössä olevista kymmenestä museo- ja linnakohteesta, kokoelmatiloista ja muista toimitiloista sekä 16 muusta ns. MUKI-kohteesta, joissa

on esillä Suomen kansallismuseon kokoelmia, mutta jotka ovat muiden toimijoiden avoinna pitämiä. Tämä kokonaisuus aiheuttaa merkittävän suurta menopainetta.

Vuokrien indeksikorotukset ovat kokonaisuus, joka on viraston edellä kuvatun talouden rakenteen vuoksi elintärkeä toiminnalle. Sekä toimintamomentin (29.01.12) että momentin 29.80.20. vuokrien indeksikorotusten täysimääräinen kattaminen vuosittain on välttämätöntä, koska on turvattava, että momenteilta pystytään jatkossakin maksamaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kulttuuri- ja nähtävyyshkohteiden tilakustannukset. Osaa kohteista koskee vuonna 2025 Senaatti-kiinteistöjen vuokranalennus, ja niille ei nyt esitetä määrärahalisäystä. Indeksikorotuksia vastaava määrärahaatarve on täydentävään talousarvioon esitetty vain niitä kiinteistöjä koskien, joita vuokranalennus ei koske. Toimintamomentilta maksettavien kiinteistövuokrien indeksikorotuksia vastaava määrärahaesitys vuodelle 2025 on yhteensä 78 000 euroa. Määrärahan kriittisyyden vuoksi tämä esitetty myös täydentävään talousarvioon.

Lopuksi

Museovirasto on jo tehostanut toimintaansa äärimmilleen ankarissa 2010-luvun leikkauksissa. Uudet leikkaukset vaarantavat laajoja ja moniulotteisia lakisääteisiä tehtäviä hoitavan viraston toimintakyvyn.

Museoviraston rooli kansallisen kulttuuriperinnön ja sen merkitysten vahvistamiseksi on kasvanut erityisesti, kun maailmantilanteen epävakaus on lisääntynyt niin poliittisesti, taloudellisesti kuin ekologisestikin. Juuri nyt tulisi antaa painoarvoa kulttuuriperintötyölle ja kulttuuripalveluille, jotka ovat korvaamaton voimavara kestäväälle tulevaisuudelle, kriisinkestävyydelle, yhteiskuntarauhan ja henkisen hyvinvoinnin vahvistamiselle sekä luovuuden ja innovaatioiden turvaamiselle.

Pääjohtaja

Tiina Merisalo

Ylijohtaja

Elina Anttila